

SOBRE LA TERRA IMPURA,
de MELCIOR COMES

XLVIII

PREMI CREXELLS

DE NOVEL·LA

**CLAUS PER A UN
CLUB DE LECTURA**

Tenim a les mans la novel·la guardonada amb el XLVIII Premi Crexells (2019). Abans que res, apuntar que no és l'únic premi que, ara per ara, ha obtingut la novel·la. Des de la seva publicació a Proa el setembre de 2018, *Sobre la terra impura* ha guanyat el Premi Crítica Serra d'Or, el premi Núvol i ha estat finalista al Premi Òmnium.

La novel·la resulta un artefacte literari de primera categoria que, com analitzarem, conté ambició literària, referents de tota mena, múltiples trames que enganxen el lector i una construcció intel·ligent a base d'escenes i personatges complexos i autònoms.

La singularitat de la ficció és poder gaudir-la amb la consciència que es tracta precisament d'això, de ficció. En aquest cas, la ficció parteix de la realitat i es nodreix de versemblança. Comes basteix un artifici partint de situacions (històriques, socials, i fins i tot empresarials) reals, però no es tracta d'un "roman a clef" dins del qual s'hagin d'identificar elements o persones coneguts. De tota manera, és rellevant que el tramat empresarial que esdevé centre neuràlgic de l'acció es fonamenti en una marca de sabates que es creà a Inca (Mallorca), que s'estengué arreu del planeta i que el nom de la qual acabi en "-PER" (BELPER, a la novel·la; CAMPER, a la realitat?)

Una veu narradora masculina ens acompanya al llarg de les seves 526 pàgines. El personatge que ens parla també té trets de l'autor que se l'inventa (procedència, edat, professió). Igual que fa el supervendes Joël Dicker a les seves novel·les (*La veritat sobre el cas Harry Quebert*; *El llibre dels Baltimore...* per posar un cas recent i contemporani), un escriptor en un moment de bloqueig creatiu genera una ficció a partir de les vivències que el sacsegen personalment en aquest període improductiu. Apareix, doncs, un relat dins del relat o, més ben dit, una ficció a partir de la ficció.

Gaudir una novel·la és entrar-hi, sentir-se interpel·lat d'alguna manera; reconèixer-hi experiències, sentiments o dubtes. És també sentir-se atret per la seva lectura, pensar-hi, tenir ganes d'obrir-la i continuar endinsant-s'hi. *Sobre la terra impura* funciona molt bé en tots els aspectes. El nivell de llengua és ric però assequible a tot tipus de públic. Les trames resulten interessants i engrescadores. Un/a lector/a culte/a hi trobarà moltes referències intel·lectuals. I els temes fonamentals de la condició humana, per exposar-ho en genèric, hi són reflectits: l'amistat, la força de la família, l'empoderament social, la traïció, la redempció o la justícia.

L'AUTOR

Melcior Comes (Sa Pobla 1980). Llicenciat en dret i Teoria de la literatura. És autor de les novel·les *L'aire i el món* (Edicions 3i4, Premi Ciutat d'Elx); *L'estupor que us espera* (Empúries 2005, Premi Documenta); *El llibre dels plaers immensos* (Moll 2007, Premi Ciutat de palma); *La batalla de Walter Stamm* (Destino 2008, Premi Josep Pla); *Viatge al centre de la terra* (Columna 2010) i *Hotel Indira* (Edicions 62 2014, Premi BBVA Sant Joan). Col·labora en premsa i

ràdio. És professor a l'Escola d'Espectura de l'Ateneu Barcelonès i ha traduït Balzac i Victor Hugo.

LLEGIR ABANS DE LLEGIR

Com a activitat prèvia a l'anàlisi de l'obra, deturem-nos un moment en la imatge que ens ofereix el llibre com a objecte quan el descobrim a la llibreria o a la prestatgeria de la biblioteca. Què ens suggereix el títol i la imatge de la portada? Sobre què ens informa la contraportada?

LA IMATGE

L'edició de Proa mostra en portada el fragment de la pintura "The song in you", de Nina Nolte, que podem admirar a la Neue Nationalgalerie de Berlin. Una figura femenina asseguda dins d'una piscina amb poca aigua. La imatge de la dona és un picat (enfocada des de dalt) i té el rostre girat cap a l'esquerra, de manera que podem veure que du ulleres de sol. Porta un torbà virolat al cap i llueix una arracada verda a la orella mig visible sota el torbà. Veiem

també que té les ungles dels peus pintades de vermell i que du un bikini (si més no la part de dalt) de color porpra. De tot plegat en retenim dues impressions. Primera, el *glamour* i la sofisticació de la imatge femenina. Segona, que la figura ocupa un 30% de la portada (la part dreta). La resta és aigua (remet als famosos quadres de piscina de Hockney) i, ocupant la part central, l'ombra de la figura de la dona, en blau, sobre la superfície negada de la piscina. Aquesta "ombra" (reflex de la matèria; imatge projectada d'un cos; miratge...) l'haurem de tenir en compte al llarg de la lectura.

EL TÍTOL

"Sobre la terra impura" forma part d'un vers de "El pi de Formentor", de Miquel Costa i Llobera. Pertany a la darrera estrofa del poema.

Arbre mon cor t'enveja. Sobre la terra impura,
com a penyora santa duré jo el teu record.
Lluitar constant i vèncer, regnar sobre l'altura
i alimentar-se i viure de cel i de llum pura...

Oh vida! oh noble sort!

Musicat per la també mallorquina Maria del Mar Bonet en el seu àlbum "Jardí tancat" de 1981, els personatges de la novel·la fan referències al poema en diverses ocasions. Com diu Melcior Comes, la seva lectura (i memorització) forma part de l'imaginari dels escolars mallorquins des de fa dècades. Quedem-nos, doncs, amb la imatge d'aquest arbre centenari, ben arrelat a la terra i que sobreviu a moltes generacions. Que no ens passi per alt tampoc la metàfora de l'arbre genealògic d'una família o un llinatge.

EL TEXT DE LA CONTRAPORTADA

De tot allò que se'ns diu en les 23 línies (força extens, doncs) del text, centrem-nos en les idees següents:

- 1- Un escriptor mallorquí rep l'encàrrec d'escriure la biografia d'una actriu que acaba de morir i que ha deixat escrits uns dietaris íntims.
- 2- L'actriu, Dora Bonnín, havia estat casada amb el poderós empresari Higiní Verdera, hereu d'un imperi industrial des dels temps del franquisme.
- 3- El fill d'ambdós, Leo, havia estat el gran amic d'infantesa de l'escriptor.
- 4- Descobrir un misteri familiar, dolorós i terrible.
- 5- Crònica frenètica dels anys de terror de la transició.
- 6- Relat delirant, magnètic; thriller simfònic i lliure; novel·la plena de veus i d'humor negre.

NOVEL·LA AMBICIOSA

Sobre la terra impura està dividida en cinc parts, cadascuna d'una extensió similar (unes 100/103 pàgines). Clarament, l'autor ha volgut organitzar d'aquesta manera ordenada i equilibrada l'estructura de la seva ficció.

La primera particularitat que ens crida l'atenció mentre avancem en la lectura és la seva ambició. Hi apareixen molts personatges, molts temps narratius, molts ambients, moltes trames, molts recursos literaris, moltes referències metalitaràries i moltes descripcions d'experiències de la vida quotidiana (feines, activitats, actituds) radicalment diferents les unes de les altres, però que l'autor inclou en les trames de manera brillant, amb sentit, i evitant que representin una càrrega narrativa injustificada. Comencem per aquest darrer aspecte i anirem analitzant els altres esmentats.

- a- *Sobre la terra impura* conté referències als escacs, especialment (i sorprenent pel lector neòfit en el tema) als taulers electrònics contra els quals un jugador aprèn a jugar: l'home contra la màquina. (pàgina 64-68).
- b- En la novel·la assistim al procés artesanal de fabricació d'una sabata (pàgines 315-318). Com en el cas dels escacs, les descripcions que fa Comes tenen un caràcter divulgatiu i permeten l'aparició de paraules o expressions específiques referents a la qüestió que probablement el lector desconeix, com ara "trossell", "queixera", "formó" (tema sabates) o "celades", "escaquer" o "la siciliana" (tema escacs)
- c- Com comentarem en l'apartat de les trames (perquè n'és una de les importants), la novel·la aporta informació sobre les activitats terroristes dels grupuscles d'esquerra radical que actuaren a Catalunya durant els primers anys de la Transició.
- d- Descripcions del fet de "navegar" amb diferents embarcacions al llarg de la novel·la: amb un bot, un veler, una llanxa forabord....
- e- Aspectes de caire empresarial, burocràtic, legal i promocional relacionades amb les activitats d'una gran empresa a nivell internacional. També dels tripijocs o martingales dels advocats que s'hi mouen al voltant.

A banda dels esmentats, al llarg de la novel·la coneixem particularitats d'activitats tan diverses com ara el consum de cocaïna, els monòlegs d'humor en un escenari (estil "El club de la comèdia"), el procés de concepció i assimilació d'un eslògan publicitari o les feines precàries que realitza avui en dia un periodista cultural.

LES TRAMES

La novel·la es desenvolupa a partir d'un personatge, l'escriptor, de qui no sabem el nom fins a la darrera pàgina (Comes ordeix mil estratagemes molt ben reeixides per evitar que es pronunciï).

TRAMA 1 (al voltant de l'escriptor): Un home de 35 anys, enmig d'una situació laboral precària i una de familiar desfeta (separat, un fill petit amb qui li costa relacionar-se, un nou company de la seva exdona amb qui no té cap *feeling*; un contacte inexistent amb el pare que viu aïllat al camp de Mallorca i un de molt dèbil amb el seu germà advocat), té la possibilitat de refer-se, tan econòmicament com sentimentalment. De cop, totes li ponen, com se sol dir. Però ni la nova feina ni la nova companya tenen res a veure amb el seu *modus vivendi* anterior. El conflicte personal és si serà feliç amb el nou rumb que ha pres la seva vida i si és honest tot el que es proposa.

TRAMA 2 (al voltant de l'escriptor): El retrobament de l'home amb un amic d'infantesa. Els canvis que la interrupció del contacte han provocat en l'un i l'altre. La qüestió de l'admiració barrejada amb l'enveja que un ha sentit sempre per l'altre. Al final apareix el tema de la traïció: seríem capaços de traïr l'amistat per assegurar-nos el futur?

TRAMA 3 (al voltant de l'escriptor): La possibilitat del pobre a accedir al món del ric (esperança que ha cobejat tota la vida): el món paradisiàc que, per qüestions de l'atzar, hem besllumat des de la infantesa i en el qual només n'hem estat un visitant circumstancial, resulta que està disposat a acollir-nos i integrar-nos-hi com un més. Això evidentment, comporta un peatge. Estarem disposats a pagar-lo?

TRAMA 4 (al voltant de l'escriptor): La recerca de la veritat i de la justícia. L'escriptor s'entesta en saber què li va passar a la Griselda, que va desaparèixer durant la seva nit de noces. A part de l'interès

emocional (i sexual) que pot sentir envers ella, hi ha l'anhel de justícia "de classe": la Griselda, com ell, no pertany a la nissaga dels empresaris adinerats, i per tant, davant la sospita que algun d'ells tingui res a veure amb la seva desaparició, l'escriptor s'obstina en trobar-la.

TRAMA 5 (al voltant de l'escriptor): La redacció de les memòries de la Dora Bonnín, mare del seu amic d'infantesa Leo. En principi no deixa de ser un encàrrec que li fa la seva editora, però ell havia conegut personalment la Dora (i sobretot al seu fill) i se sent capacitat per endinsar-se en el projecte d'una manera honesta i amb coneixement de causa. Confeccionada a partir dels dietaris de la dona i amb l'ajut de la Griselda, l'escriptor se sent desarmat (estafat? perjudicat? reptat?) quan la noia i els documents desapareixen.

TRAMA 6: La família Verdera. La genealogia de la família des de tres generacions enrere. L'Higini Verdera, les seves dues dones, els seus tres fills. La gran empresa en què s'ha convertit Verpell, la primera fàbrica de sabates a Inca. La transformació del projecte inicial en una multinacional d'èxit i prestigi i, per extensió, la història del desenvolupament (i enriquiment) de l'economia de Mallorca a finals del franquisme i impulsada per l'augment del turisme. De la relació del pare amb els seus fills: els dos que han continuat al seu costat treballant per a l'empresa, i el fill díscol que no n'ha volgut saber res. La relació entre els germans que no conviuen i que, en el moment que ho fan, esdevé la tragèdia.

TRAMA 7: La història d'en Bruc, membre del grup terrorista EPOCA (Exercit popular català, que va existir en la realitat durant una dècada, 1968-1978) i amant de la Dora Bonnín als setanta. Sabem de la seva participació en l'assassinat de l'empresari Tintó Vilasis i de com la Dora li va buscar refugi a Son Gros, la casa pairal dels Verdera a Mallorca. Aquesta trama segueix el fil de la seva estada a l'illa i la

relació que va tenir amb la masovera, la Coloma, fruit de la qual en va néixer en Quint, un dels caps actuals de l'imperi sabater i, per a molts, fill bastard de l'Higini. Sabem també del final d'en Bruc, que enllaça aquesta trama amb les que giren al voltant de l'escriptor. De fet, és també ell qui descobreix el pas d'en Bruc per Son Gros a la dècada dels setanta.

ELS TEMPS NARRATIUS

Hi ha un temps lineal i continu que comença a la pàgina 13 i acaba a la 526. Alternant el passat imperfecte, el simple, i el perifràstic, Comes ens convida a entrar en la història des del dia que el protagonista s'assabenta de la mort de Dora Bonnín (pag 14) i fins que pren la decisió final sobre la seva vida (pag 526). Ara bé, al llarg de la novel·la (amb anades i vingudes entre Barcelona i Mallorca, i una estada a Madrid), es multipliquen els flashbacks cap a la infantesa de l'escriptor amb els Verdera a Son Gros (anys 80 i 90); el primer retrobament amb en Leo a Barcelona sis anys abans de la mort de la Dora i, especialment, els fets que pertanyen a la TRAMA 7 esmentada que, si entenem que es tracta d'una ficció inspirada en l'assassinat real per part de EPOCA de l'industrial Josep Maria Bultó (<http://www.aboriginemag.com/efemerides/assassinat-de-josep-maria-bulto/>), ens remet al maig de 1977 i s'allarga durant uns mesos.

Més endavant en la narració, els flashbacks passen a ser recreacions d'escenes que el protagonista no ha presenciades. El primer és la història del final d'en Bruc (el pare de l'escriptor ho explica al seu germà Toni, i suposem que aquest en fa un relat exhaustiu al seu nebot) i el segon desvetlla la desaparició de la Griselda el dia del seu casament, relat que en Quint refereix al nostre protagonista. Aquestes dues desaparicions misterioses, la de la núvia i la del

terrorista, serveixen d'esquer a l'autor per transformar *Sobre la terra impura* en una història amb tints de novel·la negra.

L'existència de temps narratius allunyats permet, d'altra banda, que l'autor jugui amb referències objectuals, culturals o històriques de totes les èpoques, i d'aquesta manera tant hi apareixen mòbils d'última generació amb les seves aplicacions, l'AVE, el TDAH, sèries de televisió de culte o youtubers, com el taylorisme, Primo de Rivera, el Boccaccio de Barcelona, o un Peugeot 504.

ELS ESPAIS

L'illa de Mallorca és, sense cap dubte, l'espai principal de la novel·la. En ella hi neixen i hi viuen (o hi han crescut) els protagonistes de *Sobre la terra impura*, i en ella hi succeeixen els fets narrats que són centre de les trames exposades. "Mallorca és una novel·la" diu un dels protagonistes a la pàgina 177.

Tot i que alguns personatges viuen o han estudiat a Palma, la capital no és l'epicentre de la història: Sa Pobla, Inca i la badia d'Alcúdia, la costa nord de l'illa, en són els escenaris principals. En un indret aïllat de la zona costanera s'hi alça Son Gros, la casa pairal dels Verdera; a Sa Pobla hi ha nascut i hi viu la família (mare, oncle i àvia) de l'escriptor, i a Inca està emplaçada una de les fàbriques de sabates dels Verdera.

Comes ens parla d'una Mallorca pròspera i connectada amb el mar i la natura. El caràcter dels seus habitants (reservats, retrets, suspicços, marcats per l'aïllament insular, segons els tòpics) impregna alguns dels personatges. La revolució industrial arribà a Mallorca a finals del XIX i durant el XX es desenvolupà abastament. Entre els molts àmbits reeixits hi va haver el del calçat, que va portar molts emigrants del sud d'Espanya a l'illa a les dècades finals del franquisme. Les grans empreses que, cal dir-ho, havien tingut també

un passat lligat al contraban i al pirateig, van estar connectades al règim de Franco i, posteriorment, es van haver d'adaptar als canvis que comportà la democràcia i l'entrada al mercat comú europeu. Això va propiciar també la ruïna en alguns sectors. Més endavant, la deslocalització de les fàbriques a la recerca de mà d'obra barata en altres països suposà un altre canvi. Tot plegat va coincidir amb l'augment del turisme, que actualment és encara el punt més fort de l'economia illenca. La burgesia illenca dels empresaris sempre va conviure amb l'activitat modesta i discreta dels camperols que es guanyaven la vida als marjals. Aquesta lectura historicista de les transformacions econòmiques a Mallorca apareix molt ben dibuixada al llarg de la novel·la.

Mallorca com a espai hi té també un pes sentimental. Allí hi comença i hi acaba tot. Mallorca i els seus escenaris formen part de la infantesa de l'escriptor i el seu amic Leo Verdera, i tornar-hi, físicament o mentalment, és un dels temes recurrents a *Sobre la terra impura*. El català estàndard és l'escollit per a la veu narradora, però el parlar mallorquí (paraules, expressions, girs) hi és també present, especialment en els diàlegs amb la Coloma i la padrina del protagonista.

L'altre escenari és Barcelona. Allí (o a la vora d'allí) hi viuen els personatges que "han marxat" de Mallorca (han trencat el lligam familiar, han claudicat de pertànyer al clan) com l'escriptor, en Leo Verdera o la Dora Bonnín. Ells són, per dir-ho ras i curt, els traïdors, els que renequen, els diferents. Comes ens mostra la Barcelona actual (mestissa, cosmopolita, moderna, i on, d'altra banda, hi malviuen desnonats, carteristes i ionquis) que disposa d'una vida cultural que no té Mallorca. L'enriquiment econòmic de l'illa no es va traduir en un enriquiment cultural; com si la burgesia illenca no hagués apostat per la cultura i les seves manifestacions en temps de

bonança. Els tres "renegats" que viuen a Barcelona són un escriptor/periodista cultural, un actor i una cantant/actriu.

ELS PROTAGONISTES

La veu narrativa és la de **L'ESCRITOR**, un jo constant de la primera a la darrera pàgina (tot i que, com s'ha comentat, hi ha fragments recreats de la història que, d'una manera o una altra, li han estat referits). Com també hem anunciat, al seu voltant giren la immensa majoria de les trames. És un intel·lectual a qui la vida manté en un impàs a l'inici de la novel·la. És, d'altra banda, el motor que provoca el moviment de tots els engranatges de les trames tot i que no és un heroi, sinó més aviat tot al contrari. No és ni tan sols emprenedor ni està molt segur d'ell mateix. Ha renunciat a viure a l'illa de la qual prové, però no s'ha desempallegat (ni té intenció de fer-ho) dels records, anhels, somnis i experiències que el seu passat s'entesta en oferir-li (especialment de la relació amb en **SAM**, el seu pare). Heterosexual destraler (com la resta de personatges masculins) veu la dona com un objecte de desig sexual i, conscient o no, s'hi refereix amb més aviat poc tacte. El mascle alfa sempre gaudeix del moment en què una femella se li insinua, el provoca o el repta sexualment (la Griselda, la Miranda, la prostituta colombiana, "la filòsofa", la Llibertat, la Blanca...).

L'autor bloquejat a l'hora d'escriure una novel·la, acaba escrivint-ne una. En un moment donat, el narrador veu possibilitats narratives en tot allò que està vivint i, de forma esbossada i com a provatura, comença a posar títols a alguns capítols de la seva peripècia. En fa un primer intent ja a la pàgina 32: "Història abreujada dels sabaters Verdera", i ho continua fent al llarg de la novel·la: "El cor de l'home" (pag 38), "Les noces o la nit de l'illot" (pag 101), "L'última nit d'en Leo a casa" (pag 166), etc. Fins i tot planifica de tant en tant com

hauria de ser i de què hauria de tractar la novel·la que imagina, i en fa un esquema (pàgina 338). Comes, però, divideix la novel·la en 5 parts, com ja s'ha dit, i un total de 50 capítols (novament aquesta desig d'estructura ordenada).

LEO és l'amic d'infantesa de l'escriptor i fill d'Higini Verdura i Dora Bonnín. Comes fa un retrat fantàstic del nen ric que ho ha tingut tot, i que malgrat haver-se allunyat de la família i el negoci per viure una vida bohèmia i desbaratada, en el fons sap que compta amb el coixí familiar quan venen maldades. Insegur, infantil, capriciós, insensible, mentider, irresponsable i bon *vivant*, és la nítida imatge del "pijo" amb aspiracions culturals que molts urbanites podem reconèixer. Va tenir una relació especial amb la seva mare (a qui ens imaginem molt semblant a ell) que descobrim a través d'uns escrits d'en Leo força delirants i esgarrifosos on, d'una manera confusa, mostra un complex d'Edip apte de ser tractat, com ho és, per especialistes (pàgines 150-156). Com a personatge, Leo és al centre dels conflictes, però en realitat ni els genera, ni els evita, ni els soluciona ni els conclou (només ho fa en l'escena final).

La **DORA BONNÍN**, o millor encara, els dietaris de la Dora Bonnín, actuen com un McGuffin a les pel·lícules de Hitchcock. Són un pretext, una excusa, un fil del que tiren les trames i les accions dels personatges, però poc important, o si més no secundari, per al seu autor. El mateix Hitchcock fa aquestes reflexions durant les entrevistes amb François Truffaut a "El cinema segons Hitchcock": "Sempre he cregut que els papers, o els documents, o els secrets, han de ser molt importants pels personatges de la pel·lícula, però gens importants per a mi, el narrador". Truffaut afegeix: "les vivències dels personatges s'han de convertir en una cosa tan important que fan oblidar completament el MacGuffin". Això és el que fa Comes a la novel·la: ben poques coses sabem de la Dora (què

cantava? Quines obres interpretava? Per què i quan es va fer tan coneguda?). De fet, no transcriu ni una sola pàgina dels seus diaris. La Dora, doncs, a la manera d'en Leo, és un personatge "generador del conflicte" però no resolutiu ni fonamental a l'hora de conceptualitzar el significat de la novel·la.

ELS VERDERA. HIGINI és el pare, cap de l'empresa i líder del clan. Un home de món que treballa en un mercat globalitzat. És la baula principal de Belper i Belusse, les dues marques de calçat, i té tot el poder. "No som una família. Som una història", arriba a dir. Pare de tres fills (El Padrí de Puzzo/Coppola? El rei que tenia tres fills de les rondalles?) no deixa de ser un home arrelat a la terra i a la tradició. **ISAAC i BLANCA** són els dos bessons, fruit del seu primer matrimoni, que li han fet costat a l'empresa. Ell és primari, de poques llums, tèrbol, la mà executora del pare. Ella és la llesta, la que parla idiomes i dirigeix l'entramat internacional de l'empresa. Té una filla menor d'edat, **MIRANDA**, innocent i seductora, consentida i desatesa a la vegada, una "pobra nena rica". Lligats als Verdera hi ha en **QUINT** i la seva mare **COLOMA**, antiga masovera de Son Gros que en la actualitat desvarieja en un geriàtric. En Quint fa el paper de "fill bastard" de l'Higini i està a les seves ordres i a les de l'Isaac. Sempre estarà agraït a la família Verdera i, per tant, es mostrarà sol·lícit i obedient a l'hora de fer la feina bruta.

En **BRUC** representa el passat amagat que torna i sacseja el present de tots els altres. Apareix com una marca física a les parets de Son Gros. Comens el mostra fred, insensible, sense prejudicis i mentalment confós. Aporta un episodi poc conegut de la història del país i, com ell, embruta tot el que toca. "Bruc" és un malnom (suposem que ve del "timbaler" i per tant el motiu també "embruta" el que es considera un heroi mític català) i el seu paper és el de

víctima (literal i figurada) d'una Transició feta de pressa i corrent que pretenia canviar-ho tot sense tocar gairebé res.

ELS RECURSOS LITERARIS

Ens trobem davant d'una novel·la literària completíssima, i els recursos que fa servir l'autor són molts i ben emprats. No és lloc aquest per a anomenar-los, però en destacarem uns quants:

- 1- Comes se serveix molt dels diàlegs per retratar situacions i personatges. De vegades, els utilitza per aconseguir un ritme frenètic en l'acció, i aleshores no fa servir ni una sola acotació explicativa entre les veus durant pàgines. Un parell d'exemples: la conversa entre l'escriptor i la Blanca que ocupa tot el capítol 16 (de la pàgina 157 a la 163) o la conversa recreada entre l'Higini i la Dora des de la meitat de la pàgina 423 a la meitat de la 425.
- 2- També hi ha moments per alternar diàlegs entre personatges diversos i que s'han produït en temps diferents. Exemples: conversa alterna entre Higini/Sam (actualitat) i Higini/Dora (passat) de la pàgina 423 a la 428, o entre Coloma/escriptor (actualitat) Coloma/Bruc (passat) i Escriptor/Blanca/Leo (actualitat) de la pàgina 347 a la 367.
- 3- En situacions d'estrés, angoixa o embriaguesa, Comes trasllada a la veu del narrador l'estat en què es troba, amb paràgrafs en asíndetons i sense puntuació, com ara a la pàgina 310. "Anava pensant, què passa què és tot això qui són aquesta gent i què hi fa el meu germà miserable trampós i beneit aquí Leo on ets on ets Gris que estrany que és tot i jo aquí mig begut..."
- 4- Algunes situacions es repeteixen a *Sobre la terra impura* i són la pauta del ritme intern del relat. Alguns exemples serien les dues baralles físiques amb dos homes que manté l'escriptor;

l'existència d'una amiga que mou fitxa en el terreny sexual dels protagonistes (L'Ariel, amiga de la Miranda; la Cristina, amiga de la Griselda) o la participació de dues persones en la mort de les dues víctimes que apareixen a la novel·la.

- 5- L'ús metafòric d'alguns objectes, com ara el rellotge de luxe que la Blanca regala a l'escriptor i després li pren (símbol d'ella mateixa) o la sabata cara amb la que s'identifica sovint l'Higini: "Oi que gairebé ningú ha vist mai l'interior profund d'una sabata? Un lloc tan íntim, i ahora tan desconegut... Tan proper i tan secret!" li diu aquest al narrador a la pàgina 319.
- 6- La distància amb la qual el narrador "contempla" els episodis dramàtics. O bé li són relatats per un tercer (la desaparició de la Griselda o la mort d'en Bruc), o bé n'és testimoni en un paper més d'espia que no pas de participant (la relació Leo/Griselda; la terrible darrera escena a Son Gros), o bé ho descobreix per un medi escrit (l'anunci de la mort de la Dora o la relació estranya entre en Leo i la seva mare).

ELS REFERENTS CULTURALS

És impossible esmentar-los tots, ja que Comes n'utilitza tants i de tan variada índole que resulta impensable un còmput. Els referents literaris, musicals, teatrals, operístics, plàstics, filosòfics, polítics, històrics, cinematogràfics, televisius, etc, van des de l'anomenada "alta cultura" fins a allò que coneixem com "pop" o "cultura popular" i fins i tot, encara un pas més enllà, al kitsch, "cultura porqueria" o "trash". Per exemplificar-ho: els personatges de *Sobre la terra impura* tant esmenten Cortázar, Plató, Ciceró o Kerouac com Michael Jackson, Lana del Rey o Chiquito de la Calzada.

L'amplíssim espectre de referents té molt a veure amb l'ambició novel·lística a la que ens hem referit des del principi. Els diferents ambients, la barreja de classes socials i la pertinença d'alguns dels personatges a la vida intel·lectual (periodistes, actors/actrius, escriptors...) permeten que aquesta varietat de referents resulti natural i lògica. Mai resulta pedant o supèrflua pel lector una cita, un esment o una referència.

Només en la primera de les cinc parts de la novel·la ja hi trobem (i n'esmentem només uns quants) els referents següents:

- 1- Creadors (de diversos àmbits): Balzac, Zelda Fitzgerald, Kiarostami, Kieslowski, Shakespeare, Brecht, Koltès, Edith Head, Philip Roth...
- 2- Pensadors: Nietzsche, Sartre, Cioran...
- 3- Personatges de ficció: Bartleby, Bouvard i Pécuchet, David Copperfield, Titus Andronicus, Sherlock Holmes, Macduff, Frodo, infermera Ratched...
- 4- Músics: Bowie, Nirvana, Billy Joel...

Hi ha una escena que resulta molt representativa d'aquest afany referencial tan extens com singular, que seria la visita a la col·lecció de sabates que l'Higini Verdera vol obrir com a museu a Inca (pàgines 321-322). L'home ha comprat sabates que han utilitzat personatges populars i els manté ben guardat en capsos de vidre. Sabates de Dickens, Schopenhauer, Beckett, Orson Wells, Fellini, Manolite, Michael Jordan, Cézanne, Marilyn Monroe, Pelé, Maradona, Ava Gardner, Pierce Brosnan o Pablo Escobar, entre molts altres. Veiem aquí, un cop més, aquest gust eclèctic per les referències i que, per si mateix, dibuixa l'univers referencial de la novel·la.

Sovintegen també referències culturals camuflades. En unes poques pàgines trobem les següents: "Però tu vas ser el meu Rosebud, Bruc" (pag 334. Referència a la pel·lícula *Ciudadà Kane* d'Orson Wells); "Quan vaig obrir el setè segell es feu el silenci al cel" (pag 336. Referència a la pel·lícula d'Igmar Bergman); "Em vaig cobrir el cap amb el coixí; hauria preferit convertir-me en un insecte monstruós " (pag 311. Referència a *La metamorfosi* de Kafka).

QÜESTIONS PER A PLANTEJAR AL CLUB

Per acabar, suggerirem algunes qüestions per discutir entre els lectors i lectores del club. Són les que, de manera personal, ens han sorgit després de la lectura i que potser ja han estat anunciades en els punts d'aquesta guia orientativa.

- 1- Per què (o a causa de què, o amb quina intenció) els homes de la novel·la es mostren tan grollers respecte a les relacions afectives i sexuals que mantenen o han mantingut amb les dones? No són políticament correctes ni l'actitud ni el llenguatge en què ells es dirigeixen o parlen d'elles. "Te la folles?" (pag 53), "Jo no me'n vaig d'aquí sense follar-me aquella tia" (pàg 399), "I te la vas follar, o què?" (pag 374) són només uns exemples dels molts que apareixen. Es pot interpretar d'alguna manera en clau de gènere? Quin sentit té que la dona de *Sobre la terra impura* sempre consent o provoca, sempre accepta i es rendeix al tracte una mica vexatori?
- 2- La constant del número 2 (la dualitat) en tota l'obra. A part dels casos esmentats anteriorment, la novel·la se centra en DOS amics; alguns personatges tenen DUES amants (en Leo, en Quint...); hi ha DOS bessons; assistim a DOS crims; s'hi

retraten DOS esdeveniments socials/familiars (un enterro i un casament), etc.

3- Amb quines obres de la literatura universal podríem relacionar la novel·la? Cal ressaltar tots els elements de tragèdia clàssica continguts a *Sobre la terra impura*: la gelosia, el desig no correspost, el poder corrupte, la venjança, la traïció, el sacrifici, la redempció...

4- El concepte de "família". Pertànyer a una (inevitablement) o voler formar-ne part. No podem triar la nostra família i sí podem triar els nostres amics. La darrera frase de la novel·la és paradigmàtica en aquest sentit: "Anem, amic, germà".

5- Algun crític, i el mateix autor, parlen d'influències de Baltasar Porcel, Jonathan Franzen o David Foster Wallace. Les hi veus tu? En l'estil? Les situacions? El tractament d'alguns personatges?

Biografia de l'autor de "*Sobre la terra impura*, de Melcior Comes. Claus per a un club de lectura"

Àngel Burgas

Neix a Figueres i passa els primers 18 anys entre la capital de l'Empordà i Roses, població veïna i de mar que apareix sovint en els seus escrits (*MAX*, *Les vacances d'un senyor de Malmö*, *Show*, *L'habitació d'en Lionel...*). A Figueres s'inicia en els tres àmbits: llegeix molts llibres i escriu poemes i narracions, participa en exposicions de pintura i és alumne de Josep Ministral a qui substitueix més endavant portant un taller de plàstica per nanos. Forma el seu grup de teatre, Tarima de Joc, amb els qual estrena Tartan del mico, de Terenci Moix i després L'Eixarranca, a partir d'una idea pròpia. Estudia Belles Arts a la Universitat de Barcelona (1983-1988) i des

d'aleshores viu a la capital del Barcelonès. Fa una estada de dos anys a Berlín, Alemanya (1988-1990), admès com a alumne convidat a la Hochschule der Kunst (Escola superior d'art). Berlín és una altre espai que apareix sovint a les seves obres (*Adéu, La fi d'Europa*) i pauta fonamental en el seu desenvolupament personal i creatiu. De tornada a Barcelona, abandona progressivament la plàstica per concentrar-se i apostar per les lletres. Publica per primer cop a Proa el recull de contes *Show* (1999) i treballa de professor de plàstica i dibuix tècnic a diferents escoles de la ciutat. Àngel Burgas alterna la literatura per a adults i per a joves i compagina l'escriptura amb l'ensenyament.

